

INDEKS ODRŽIVOSTI OCD 2022.

Srbija, oktobar 2023.

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

NACIONALNA
KOALICIJA ZA
DECENTRALIZACIJU

ICNL
INTERNATIONAL CENTER
FOR NOT-FOR-PROFIT LAW

Fotografija sa naslovne strane: Članovi udruženja “Klara i Rosa” u saradnji sa udruženjem “Art aparat” na radionici pevanja za mlade u selu Nosa u blizini Subotice, aprila 2022. godine.

Autor fotografije: Daniela Mamužić

IZDAVAČ: Nacionalna koalicija za decentralizaciju

AUTORI:

Bojana Selaković, Nacionalni konvent o Evropskoj uniji
Dragan Srećković, Ekspert za civilno društvo
Aleksandra Galonja, Partners Global

PREVODILAC: Bojana Petrović

DIZAJN: FHI360

PRIPREMA ZA ŠTAMPU: Ivana Panić

ŠTAMPA: Digital print Niš

TIRAŽ: 60

ŠTA JE INDEKS ODRŽIVOSTI?

Indeks održivosti organizacija civilnog društva (IO OCD) se koristi više od 20 godina za procenu održivosti OCD sektora. Indeks je razvijen od strane Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID) u partnerstvu sa lokalnim organizacijama u svakoj od zemalja u kojoj se sprovodi. Teritorijalno, Indeks se znatno proširio od svog uvođenja- počevši od 18 zemalja u regionu Evrope i Evroazije, do čak 71, koliko sada pokriva u različitim regionima širom sveta. Koristeći standardne indikatore i prikupljajući podatke svake godine, Indeks omogućava korisnicima da prate razvoj i identifikuju trendove u OCD sektoru u određenom vremenskom okviru, upoređujući različite zemlje i regione. Koristi se od strane OCD predstavnika, zagovarača, partnera u razvoju i akademika koji žele da prate međunarodne i regionalne trendove u sektoru civilnog društva i da prepoznaju zajedničke prepreke koje otežavaju održivost sektora.

METODOLOGIJA

Indeks meri održivost OCD sektora svake zemlje, a zasniva se na sedam dimenzija: *pravno okruženje, organizacioni kapacitet, finansijska održivost, zagovaranje, pružanje usluga, infrastruktura i slika u javnosti*. Lokalni partneri sprovode ovaj proces u svakoj zemlji kroz organizovanje i vođenje raznovrsnog i reprezentativnog panela sa OCD ekspertima. Panelisti raspravljaju i ocenjuju sedam dimenzija za prethodnu godinu i postižu konsenzus o ocenama koje odgovaraju svakoj dimenziji. Svaka dimenzija se meri na skali od 1 do 7, gde 1 označava veoma napredni nivo a 7 veoma nizak nivo razvijenosti. Na osnovu informacija koje dobiju na ekspertskom panelu, lokalni partneri izrađuju narativni izveštaj.

Nacionalna koalicija za decentralizaciju već jedanaestu godinu zaredom u saradnji sa Američkom agencijom za međunarodni razvoj (USAID) i FHI360 sprovodi Indeks održivosti organizacija civilnog društva u Srbiji.

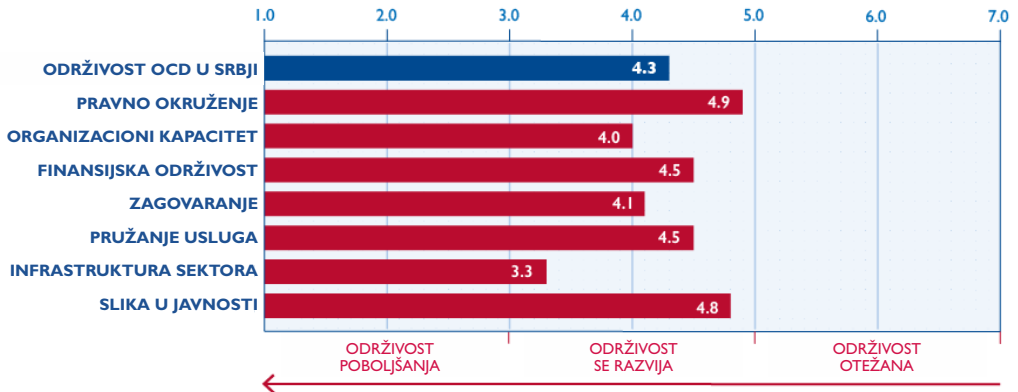
Za više informacija možete kontaktirati sa timom Nacionalne koalicije za decentralizaciju putem e-mail adrese info@nkd.rs

Svi izveštaji se mogu pročitati na: <https://csosi.org/>

SRBIJA

Glavni grad: Beograd
Broj stanovnika: 6.693.375
BPD po glavi stanovnika (PPP): \$23.911
Indeks ljudskog razvoja: veoma visok (0,802)
Sloboda u svetu: delimično slobodna (60/100)

UKUPNA ODRŽIVOST OCD: 4.3

U Srbiji su aprila 2022. održani izbori za predsednika, predstavnike u Narodnoj skupštini i lokalne pozicije u dvanaest oština i dva grada, uključujući glavni grad Beograd. Izborni proces trajao je veći deo godine: izbori su najavljeni u februaru, a održani u aprilu, zvanični rezultati su proglašeni početkom jula, prvo zasjedanje novog parlamenta održano je u avgustu, a nova vlada je uspostavljena u oktobru. Tokom ovog perioda komunikacija između OCD i vlade bila je još slabija nego obično, jer su institucionalni i politički procesi uglavnom bili stopirani.

Opozicija je učestvovala na izborima 2022. i osvojila trećinu mesta u parlamentu. To predstavlja promenu u odnosu na prethodni parlament u kom je vladajuća stranka imala izrazitu većinu jer je opozicija bojkotovala izbore 2020. Iako vladajuća većina u parlamentu nastavlja da napada nezavisne medije, OCD i opoziciju, sastav novog parlamenta pruža OCD novu, iako ograničenu, mogućnost za zagovaranje i pozivanje na odgovornost.

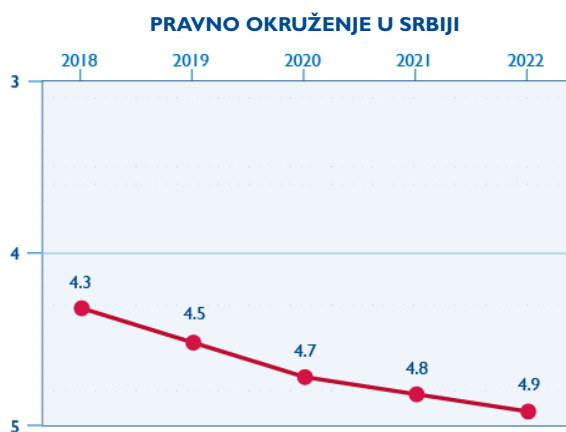
Vlada Srbije nastavila je da balansira svoju spoljnu politiku između Zapada i Rusije. Recimo, iako je Srbija podržala većinu rezolucija Ujedinjenih nacija (UN) kojima se osuđuje ruska agresija u Ukrajini, ona se nije pridružila sankcijama Rusiji. U isto vreme, izveštavanje većine najuticajnijih provladinih medija u Srbiji, uključujući TV stanice sa nacionalnom frekvencijom, bilo je prorusko i sadržalo je dezinformacije. Takvo izveštavanje podstaklo je napade na OCD koje su decenijama označavane kao izdajnici i sluge Zapada.

To što Srbija održava bliske veze sa Rusijom i što je Srbija odlučila da ne podrži sankcije Evropske unije (EU) dovelo je do zabrinutosti u EU o strateškom pravcu Srbije koja je izražena u Izveštaju Evropske komisije o Srbiji za 2022. U izveštaju se takođe zaključuje da je u procesu pristupanja EU – uključujući reforme potrebne radi osiguranja systemske saradnje između vlade i civilnog društva – ostvaren ograničeni napredak tokom 2022.

U tom kontekstu, ukupna održivost OCD u Srbiji ostala je nepromenjena u 2022. godini iako su dve dimenzije – pravno okruženje i finansijska održivost – blago pogoršane. Pravno okruženje se pogoršalo jer je više OCD i aktivista maltretirano, prečeno im je, a čak su i bili podvrgnuti torturi policije i kompanija koje se bave privatnim obezbeđenjem. Finansijska održivost je opala usled smanjenih korporativnih davanja, dok je ekonomska kriza – sa inflacijom koja je dostigla 15 odsto – uzela danak u sektoru.

Prema podacima Agencije za privredne registre (APR), broj OCD, zadužbina i fondacija nastavlja da raste. Na kraju 2022. bilo je 36.491 registrovano udruženje (što je porast od 2,12 odsto u odnosu na 2021. godinu) i 1.051 zadužbina i fondacija (porast od 5,5 odsto u odnosu na 2021. godinu). Nema javno dostupnih podataka o novoregistrovanim OCD. Mnoge inicijative na lokalnom nivou i dalje izbegavaju da se registruju, radeći umesto toga kao neformalne grupe, delimično usled administrativnih i finansijskih opterećenja registracije i poslovanja kao registrovanog subjekta.

PRAVNO OKRUŽENJE: 4.9

Pravno okruženje u kome OCD posluju blago je pogoršano tokom 2022. zbog sve većeg maltretiranja OCD i aktivista od strane organa vlasti.

Zakon o udruženjima i Zakon o zadužbinama i fondacijama i dalje su ključni zakoni koji regulišu oblast OCD. OCD i dalje mogu da se registruju prilično jednostavno putem regionalnih kancelarija APR, ali elektronska registracija još nije dostupna za OCD, iako je uvedena za ostala pravna lica.

U februaru 2022. parlament je usvojio Strategiju za stvaranje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva u Republici Srbiji za period od 2022. do 2030. godine (u daljem tekstu Strategija za razvoj OCD). Iako su druge OCD nastavile da učestvuju u izradi strategije, značajan broj najistaknutijih OCD koje se bave zaštitom ljudskih prava i razvojem civilnog društva bojkotovao je proces izrade zbog nedostatka transparentnosti i zbog odsustva aktivnosti vlade na rešavanju sve intenzivnijih napada na civilno društvo i nezavisne medije. Strategija procenjuje status sektora i postavlja ciljeve za povećano učešće sektora u procesu donošenja odluka, transparentnost finansiranja, održivost sektora i učešće OCD u socio-ekonomskom razvoju i procesu pristupanja EU. Jedna od najznačajnijih slabosti Strategije je ta što, iako prepoznaje nepovoljno okruženje za OCD, ona ne uspeva da se bavi ključnom ulogom vlade u stvaranju i odobravanju takvog odruženja. Akcioni plan za sprovođenje Strategije usvojen je septembra 2022.

Strategija takođe nalaže osnivanje Saveta za saradnju i razvoj civilnog društva koji bi trebalo da okupi predstavnike državne administracije i OCD i da deluje kao mehanizam za jačanje principa participacije, otvorenosti i inkluzivnosti procesa donošenja odluka. Ministarstvo za ljudska i

manjinska prava i društveni dijalog u junu je održalo konsultacije o osnivanju Saveta. Pedeset i sedam OCD poslalo je predlog o mandatu Saveta i procesu izbora članova, ali Ministarstvo nije odgovorilo na te preporuke do kraja godine. Stoga usvajanje Strategije nije stvorilo značajan prostor za dijalog između vlade i OCD tokom 2022.¹

Prema izveštajima Tri slobode pod lupom koje izdaju Građanske inicijative (GI) tokom godine, maltretiranje OCD i aktivista od strane države predstavljalo je sve veći problem. Konkretno, policija je primenila prekomernu silu protiv demonstranata. U nekim slučajevima policija je pretela demonstrantima ili sprečavala ljude da se pridruže protestima. Policija je takođe nastavila da posećuje neke od aktivista u njihovim domovima ili na radnim mestima kako bi ih upozorila da ne organizuju proteste ili da im se pridružuju, preteći im sudskim postupcima ako to urade. U nekoliko slučajeva, policija i privatno obezbeđenje primenili su silu protiv demonstranata, ponekad na vrlo brutalan način. Recimo, tokom ekoloških protesta u Novom Sadu snimljeno je kako službenik obezbeđenja kolenom pritiska vrat demonstranta kako bi ga savladao. Demonstranti su pokušali da podnesu prijavu protiv firme za privatno obezbeđenje za prekomernu primenu sile, ali nisu uspeali u tome. U Majdanpeku su radnici privatnog obezbeđenja uništili kamp koji su postavili aktivisti, a kasnije u medijima tvrdili da ih je kompanija protiv koje su demonstranti protestovali platila da se snimaju kako prebijaju demonstrante. U Majdanpeku i obližnjem Negotinu aktivista je optužio policiju da ga je prebila kako bi iznudila priznanje, dok su druga dvojica aktivista zadržani u zatvoru, bili podvrgnuti torturi policije i bilo im je uskraćeno pravo da komuniciraju sa bilo kim van policijske stanice.

Sloboda okupljanja takođe je prekršena tokom parade EuroPride. Srpske vlasti prvo su zabranile marš, ali nekoliko sati pre zakazanog marša, dozvolile su šetnju skraćenom rutom. Demonstranti protiv lezbejki, gej, biseksualnih, transrodnih, kvir i interseksualnih osoba (LGBTQI+) ometali su događaj što je dovelo do sukoba sa policijom koja je zadržala 64 demonstranta. Nakon događaja demonstranti su napali i neke LGBTQI+ aktiviste iz inostranstva od kojih je dvoje povređeno. Demonstranti su psovali učesnike i pretili im zbog LGBTQI+ znaka koje su nosili. Ministar unutrašnjih poslova podneo je krivične prijave protiv nekih stranih građana koji su učestvovali u događaju zbog navodnih povreda verskih i nacionalnih osećanja.

Za odvratanje od protesta korišćeni su i zakonski postupci. Recimo, neka lica koja su učestvovala u ekološkim protestima krajem 2021. su kažnjena, a onima koja su odbila da plate kazne —uključujući opozicione političare—izrečene su zatvorske kazne. Pored toga, protiv učesnika protesta u Novom Sadu pokrenuti su krivični postupci.

Strateške tužbe protiv učešća javnosti (SLAPP) nastavile su da budu usmerene protiv medija i aktivista i tokom 2022, što je dovelo do toga da Srbija bude nominovana za „SLAPP zemlju godine“ od strane Koalicije za borbu protiv SLAPP u Evropi. Na primer, KRIK (portal istraživačkog novinarstva) je krajem 2022. godine proglašen krivim i novčano kažnjen za objavljivanje sadržaja prisluškivanih razgovora sa suđenja kriminalnoj grupi u kojima se ukazuje na to da je novi ministar unutrašnjih poslova Srbije i bivši direktor Bezbednosno-informativne agencije povezan sa organizovanim kriminalom. U presudi protiv portala KRIK navodi se da su u članku „predstavljene informacije koje mogu da naruše čast i ugled tužitelja, uzimajući u obzir pre svega funkciju koju obavlja, koja pretpostavlja borbu protiv organizovanog kriminala“.

OCD se slobodno mogu baviti aktivnostima u kojima se ostvaruju prihodi i prikupljaju sredstva i primati donacije iz inostranstva. Očekuje se da Zakon o socijalnom preduzetništvu usvojen februara 2022. omogući pristup tržištu većem broju OCD. Ipak, do danas nisu preduzete nikakve aktivnosti na

¹Civilno društvo odabralo je svoje predstavnike za Savet tokom proleća i leta 2023. U vreme izrade (septembar 2023), vlada još nije zvanično odobrila njihov izbor.

spvođenju zakona. OCD nemaju nikakvih pravnih prepreka da učestvuju u javnim nabavkama. OCD ne ostvaruju izuzeće od plaćanja poreza na prihode od donacija, iako su neka međunarodna bespovratna sredstva izuzeta od poreza na dodatu vrednost (PDV) u skladu sa bilateralnim sporazumima. Pravni subjekti mogu da klasifikuju posebne doprinose OCD (i drugim vrstama primalaca donacija) kao troškove u cilju smanjenja svojih poreza na dohodak.

Pravni kapacitet OCD i dalje nije odgovarajući, tako da lokalne organizacije u velikoj meri zavise od pravnih saveta istaknutijih organizacija. Resurs centar, program koji sprovode GI i šest partnera, nastavlja da pruža pravnu podršku OCD kroz svoje kancelarije u Beogradu i lokalne partnere.

ORGANIZACIONI KAPACITET: 4.0

Organizacioni kapacitet sektora ostao je uglavnom nepromenjen u 2022. I dalje postoji značajan jaz u kapacitetima u sektoru na osnovu veličine organizacije, godina rada, geografskog fokusa i oblasti delovanja.

Manje i lokalne OCD i lokalne organizacije i dalje koriste različite alate i pristupe kako bi angažovale svoje simpatizere, uključujući peticije, ulične akcije i društvene medije, dok se veće organizacije obično oslanjaju na socijalne i tradicionalne medije. Nekoliko većih OCD i dalje pruža podršku u smislu znanja i veština lokalnim organizacijama u pogledu angažovanja građana. Zajedno za aktivno građansko društvo (ACT), koji sprovode GI i Helvetas, nudi podršku u obliku mentorstva i obuke lokalnim i srednjim organizacijama. Nacionalna koalicija za decentralizaciju (NKD) i Trag fondacija (TF) nude slične usluge kroz svoje programe podrške.

Nisu primećene nikakve značajne razlike u praksama strateškog planiranja OCD tokom 2022. Srednje organizacije podržane kroz program ACT nastavile su sa izradom strateških dokumenata, uključujući strateške planove i prikupljanje sredstava i komunikacione strategije. Na osnovu prethodnog projekta INSPIRES koji je finansirao USAID, a u okviru koga su veće OCD izradile različite strategije, alate i mreže za reagovanje na izazove sa kojima se suočava civilno društvo, Partners Global je pokrenuo projekat Za snažnije građansko društvo koji finansira USAID, a u okviru kog će 25 lokalnih OCD proći kroz sličan proces.

Kao i tokom 2021. godine generalno su samo iskusnije OCD imale solidne sisteme upravljanja, poput aktivnih upravnih odbora, jasne podele odgovornosti i drugih struktura. Većini organizacija nedostaju kompletno operativne i transparentne rukovodeće strukture i postupci upravljanja, uključujući jasnu podelu zaduženja, uglavnom zbog nedostatka najvažnijih resursa, prvenstveno osoblja i znanja. Novoosnovane inicijative i lokalne grupe i dalje su aktivne kroz fleksibilne i prilagodljive strukture koje odražavaju njihovu ad hoc prirodu.

Samo veće organizacije imaju stalno zaposlene, dok druge zapošljavaju osoblje kratkoročno, na osnovu projekata. Ekonomska kriza i velika inflacija tokom godine dodatno su opteretile OCD,

posebno manje i srednje van velikih gradova. U kombinaciji sa svakodnevnim pritiskom i napadima lokalnih medija i vlasti, depopulacijom i drugim problemima, za njih je bilo posebno teško da privuku i zadrže zaposlene tokom godine. Većina zaposlenih u lokalnim OCD ima dodatne poslove pored onih u OCD. Sve veći broj organizacija prijavljuje premorenost osoblje i potrebu za boljom ravnotežom između posla i privatnog života. Organizacije i aktivisti takođe prepoznaju kako spoljni pritisci, poput policijskog maltretiranja, blaćenja u medijima i pretnji, pored stresa izazvanog poslom i dugih radnih sati, utiču na njihovo mentalno zdravlje.

Prema *Svetskom indeksu davanja za 2022*. Fondacije Charities Aid, Srbija i dalje ima jednu od najnižih stopa volontiranja na svetu, sa samo 9 odsto učesnika u anketi koji su naveli da su volontirali tokom 2021. Upravljanje volonterima i dalje predstavlja značajan problem, posebno za manje OCD. Iako su najavljeni planovi za izmenu i dopunu Zakona o volontiranju, koji trenutno nalaže dugotrajne administrativne procese za angažovanje volontera na duge staze, između vlade i civilnog društva nikada nije došlo ni do kakvih razgovora.

Kao i prethodnih godina, manjim, posebno novoosnovanim organizacijama i lokalnim inicijativama nedostaje osnovna informaciona i komunikaciona tehnologija (IKT) i druga oprema. One se obično oslanjaju na lične resurse – uključujući laptopove, telefone i kamere – svog osoblja i aktivista.

FINANSIJSKA ODRŽIVOST: 4.5

Finansijska održivost OCD blago je pogoršana tokom 2022. jer je finansijsko okruženje za OCD generalno sadržalo više izazova. Posledice pandemije kovid-19, praćene ekonomskom krizom – sa inflacijom koja je dostigla 15 odsto na kraju godine – kao i neizvesno političko okruženje, značajno su uticali na finansijsku održivost OCD. Korporativna filantropija je takođe znatno smanjena. Sredstva iz javnih izvora su sve više davana NVO koje su organizovale političke partije (PONGO) i NVO koje je organizovala vlada (GONGO). Sredstva međunarodnih donatora koja još pred-

stavljaju glavni izvor finansiranja OCD i dalje su apsorbivale istaknutije OCD. Iako je upotreba grupnog finansiranja blago porasla, OCD koje imaju humanitarnu namenu prvenstveno dobijaju donacije od pojedinaca, za razliku od OCD koje rade u oblastima demokratije i ljudskih prava.

Finansiranje nezavisnih OCD od strane vlasti nedovoljno je na svim nivoima. Prema *Matrici za praćenje podsticajnog okruženja za razvoj civilnog društva GI*, vlada je planirala da distribuirala 94.580.272 evra kao podršku OCD tokom 2022. Samo 27 odsto te sume – manje od polovine iznosa za 2021. godinu – dodeljeno je putem otvorenih poziva, a ostatak je distribuiran putem nekonkurentnih sredstava.

Neregularnosti u distribuciji javnih finansija, uključujući favoritizam i odsustvo transparentnosti, porasle su tokom 2022. Baza podataka Balkanske istraživačke mreže (BIRN) Srbija ukazuje na porast zloupotreba sredstava i netransparentnog trošenja. Recimo, tokom 2022, Ministarstvo za brigu o

porodici i demografiju dodelilo je 3 miliona evra u tri otvorena poziva. Velika većina – 2,6 miliona – te sume data je fantomskim OCD koje nisu imale kancelarije, brojeve telefona i reference, a polovina dodeljenih sredstava data je dvadeset i jednoj OCD povezanoj sa dve osobe.

Prema bazi podataka Srbija daruje organizacije Catalyst Balkans, domaća filantropska podrška OCD prevashodno je usmerena na zdravstvenu zaštitu i medicinske tretmane (71 odsto). Samo jedna organizacija - Fondacija Budi human, koju je osnovao aktuelni gradonačelnik Beograda – dobila je 18,6 miliona u donacijama, što iznosi 67 odsto ukupne sume koja se daje svim OCD. Preliminarni podaci organizacije Catalyst Balkans takođe pokazuju da je OCD donirano približno 27,6 miliona evra tokom 2022, što je znatno manje nego tokom 2021, kada je dat 32,1 milion evra. Pojedinci su podržali OCD tokom 2022. pretežno kroz masovna individualna davanja², donirajući 22,2 miliona evra na taj način.

Davanje po poslovnom sektoru, glavnom donatoru tokom pandemije, počelo je da opada tokom 2021. godine i to je nastavljeno i u 2022. zbog ekonomske krize. Ukupne donacije korporacija pale su sa 12,8 miliona evra 2021. na 7,6 miliona evra 2022; korporativno davanje OCD je konkretno palo sa 5,3 miliona evra 2021. na 3,4 miliona evra 2022. Ipak, kompanije polako nastavljaju sa da ispunjavaju svoje ciljeve i programe u oblasti društveno odgovornog poslovanja (CSR) i korporativne filantropije. Recimo, tokom 2022, kompanija Avon Cosmetics pružila je podršku Autonomnom ženskom centru za psihosocijalnu i pravnu podršku ženama žrtvama nasilja u porodici, a VEGA IT je podržala izradu softvera i veb-sajtova za OCD koje se bave obrazovanjem, ljudskim pravima, zaštitom životne sredine i drugim pitanjima.

Ekonomska kriza i velika inflacija teško su pogodile OCD tokom 2022. Većina finansijskih sredstava u sektoru potiče od stranih organizacija i fondacija i dobijena je pre porasta inflacije. OCD su se mučile sa prilagođavanjem novoj ekonomskoj stvarnosti. Najznačajnije šeme dodele bespovratnih sredstava u 2022. bile su iste kao i tokom 2021. Program ACT koji je finansirala Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC), a koji su sprovele GI i Helvetas, dodelio je oko 720.000 dolara OCD kroz četiri programa bespovratnih sredstava. TF je dodelila do 2 miliona dolara OCD i lokalnim grupama, a većina sredstava poticala je od stranih donatora. Beogradska otvorena škola (BOŠ) dodelila je približno 1,3 miliona dolara kroz pet grant šema, uz finansiranje EU i Švedske agencija za međunarodni razvoj i saradnju (Sida).

Tokom 2022. male i srednje OCD prvenstveno su koristile male šeme ponovne dodele bespovratnih sredstava u kojima se obično nude bespovratna sredstva u iznosu od 5.000 dolara i 20.000 dolara. Ipak, neke OCD napominju da složene administrativne procedure kojima ta bespovratna sredstva često podležu prete njihovoj održivosti. Na primer, nacionalni davaoci bespovratnih sredstava ponekad koriste zamršene prijavne obrasce slične onima koji se popunjavaju za projekte EU vrednosti više miliona evra, i to za podršku projektima koji su lokalni, krakotrajni i imaju znatno manju vrednost. Administrativni zahtevi su ponekad previše rigidni, dok obavezno učešće u aktivnostima tehničke podrške kao da ne uzima u obzir nedostatak kapaciteta – posebno dostupnost osoblja – lokalnih OCD. Kao i tokom 2021. veće organizacije i konzorcijumi, uglavnom iz Beograda, apsorbovali su značajan deo ovih sredstava.

Aktivnosti kojima se ostvaruju prihodi i dalje su ograničen izvor finansiranja za OCD. Iako je Zakon o socijalnom preduzetništvu usvojen početkom 2022. godine, samo mali broj organizacija do sada je ostvario status socijalnog preduzeća.

²Masovna individualna davanja odnose se na donacije neimenovanih grupa ljudi na različite načine, kao što su dobrotvorni koncerti ili sportski događaji, direktne uplate na račun neke ugrožene osobe/porodice/organizacije, ili dobrotvorni bazari.

Catalyst Balkans prijavio je porast podrške OCD od 7 odsto na platformi za grupno finansiranje www.donacije.rs tokom 2022. u poređenju sa 2021. godinom, uz ukupan iznos donacija koji je premašio 210.000 evra. Taj rast se pripisuje pojavi OCD koje uspešno sprovode kampanje za prikupljanje sredstava, angažuju zajednicu i više su strateški nastrojene.

Kapaciteti OCD za upravljanje finansijama blago su opali tokom 2022, prvenstveno zbog kontinuiranog nedostatka profesionalnog finansijskog osoblja. Srednje i manje OCD i lokalne grupe i dalje nemaju osnovne interne kapacitete za upravljanje finansijama i skoro isključivo se oslanjaju na eksterne računovodstvene agencije.

ZAGOVARANJE: 4.1

Zagovaranje OCD se nije značajno promenilo tokom 2022.

Godina 2021. završena je uz nekoliko pozitivnih dešavanja u oblasti zagovaranja. Konkretno, masovni protesti su doveli do povlačenja kontroverznog Zakona o eksproprijaciji iz skupštinske procedure i izmena i dopuna Zakona o referendumu i narodnoj inicijativi. Ipak, taj trend se nije nastavio tokom 2022. U isto vreme, veliki udarac za uspeh zagovaranja iz 2021. desio se kada je skupštinska administracija prijavila da je izgubila narodnu inicijativu o zabrani iskopavanja litijuma i borona koju je potpisalo više od 38.000 građana. Zbog toga se ona ne može razmatrati u parlamentu.

ZAGOVARANJE U SRBJI

Država u praksi ostaje zatvorena za većinu inicijativa OCD. Zvanični kanali komunikacije patkično su zatvoreni ili se koriste samo da daju privid debate između OCD i vlade. Recimo, tokom 2022. objavljeno je samo deset poziva za javnu raspravu o usvajanju novih propisa, prema podacima portala eConsultations. Takođe ne postoji javno dostupna dokumentacija u vezi sa izvršenim konsultacijama, uključujući bilo kakav input OCD. Opšti izbori u aprilu dodatno su otežali komunikaciju između OCD i vlasti tokom većeg dela godine.

Nedostatak komunikacije između vlasti i OCD je posebno očigledan kada se organizacije zalažu za promene usmerene na dominantne narative ili prete interesima političkih stranaka ili velikim poslovima. Recimo, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo pravde izradila su nekoliko nacrti zakona za javne rasprave koji su obuhvatili i kontroverzne odredbe o biometrijskom nadzoru i skladištenju podataka o ličnosti u cilju borbe protiv terorizma i organizovanog kriminala. Rasprave o tim složenim zakonima odvijale su se istovremeno tokom perioda zimskih praznika, ostavljajući malo značajnih mogućnosti za uključivanje. Ipak, OCD uključujući SHARE Fondaciju i Beogradski centar za ljudska prava uspele su da se uključe i uspešno su podstakle Ministarstvo unutrašnjih poslova da povuče sporan Zakon o unutrašnjim poslovima u februaru 2023.

Ipak, neke inicijative koje nisu osporavale odnose moći bile su uspešne tokom 2022. Na primer, u februaru je parlament usvojio Zakon o socijalnom preduzetništvu, koji predstavlja najvažniju osnovu

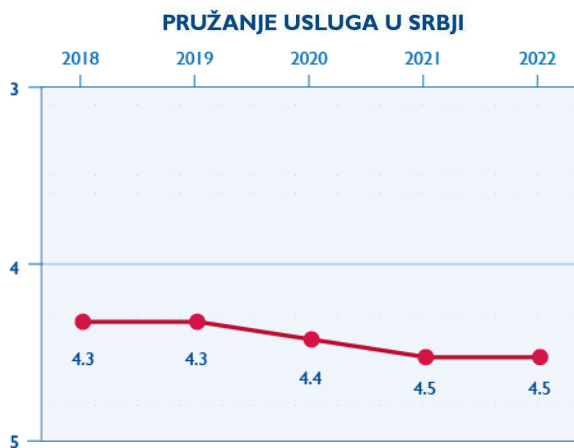
za razvoj tog sektora. Pored toga, vlada je načinila određene pozitivne korake ka saradnji sa civilnim društvom, usvajanjem Strategije za razvoj OCD i pratećeg Akcionog plana. Ipak, ni Zakon o socijalnom preduzetništvu ni Strategija nisu sprovedeni tokom 2022.

U kvalitativnoj studiji, Centar za istraživanja, transparentnost i odgovornost (CRTA) uspeo je da dokumentuje višestruke pritiske na biračko telo tokom aprilskih izbora. Prikupljena svedočenja i analiza, uključujući i ona predstavnika lokalnih OCD i aktivista, opisuju kako predstavnici vladajuće partije vrše pritisak i na njih i na druge ljude da glasaju za njih, obezbede odgovarajuću kvotu glasača ili učestvuju u okupljanjima u okviru kampanje. CRTA je iskoristila te nalaze za podizanje nivoa svesti o problemu. Nakon što je istraživanje objavljeno, neki nezavisni mediji izveštavali su o takvim primerima, a CRTA se obratilo i nekoliko osoba koje su želele da podele svoja iskustva.

Na lokalnom nivou programi dodele bespovratnih sredstava organizacija ACT, TF i NKD podržali su nove inicijative zagovaranja koje se bave mladima, životnom sredinom, urbanim razvojem i drugim pitanjima, a mnoge od tih inicijativa su dovele do promena. Na primer, u Varvarinu, omladinska OCD, Sowers of Fortune uspevala je da obezbedi prostorije za lokalni Centar za mlade u napuštenoj državnoj zgradi i osnivanje raznovrsnog lokalnog Saveta za mlade, koji je poslednjih godina obuhvatao samo članove omladine većinskih političkih stranaka. Iako ti programi podrške nude tehničku uz finansijsku podršku, i dalje je prisutna očigledna potreba za znanjem o zagovaranju i vođenju kampanja. Na primer, mnoge OCD posmatraju zagovaranje kao nešto što je jedino usmereno na promenu propisa, zanemarujući ostale aspekte zagovaranja kao što su podizanje nivoa svesti ili praćenje implementacije postignutih promena u politici.

Pored zagovaranja usmerenog na Strategiju i Zakon o socijalnom preduzetništvu, OCD nisu imale mnogo uspeha u zagovaranju za unapređenje pravnog okruženja koje utiče na sektor. Neke prethodne inicijative zagovaranja, kao što je rad na promeni Zakona o volontiranju, nisu bile na agendi tokom 2022. Zbog vlade je takođe skrajnuta inicijativa koju predvodi Koalicija za dobročinstvo koja bi indirektno uticala na sektor ukidanjem PDV-a na donacije hrane.

PRUŽANJE USLUGA: 4.5

Pružanje usluga OCD ostalo je uglavnom nepromenjeno tokom 2022.

OCD se i dalje suočavaju sa značajnim izazovima koji stoje na putu njihovom trudu da pruže usluge. Ograničeni kapaciteti organizacije otežavaju ispunjavanje zahteva u pogledu licenciranja. Pored toga, većina organizacija sa licenciranim uslugama okleva da se registruje za javne nabavke. Za mnoge organizacije ovakvo oklevanje zasniva se na zabrinutosti u pogledu složenosti procesa registracije i percipiranom

nedostatku transparentnosti u postupcima nabavke. OCD koje rade na pravima osoba sa

invaliditetom kritikovale su kriterijume za izbor pružalaca usluga za ugovore u oblasti javnih nabavki. Fokus na troškove i ekonomičnost prioritizuje ponude sa najnižim cenama, što je dovelo do lošijeg kvaliteta usluga u zdravstvu, socijalnoj zaštiti i nezavisnom životu osoba sa invaliditetom.

Kao i prethodnih godina, ni tokom 2022. godine vlada nije predstavljala značajniji izvor finansija za usluge koje pružaju iskusne i nezavisne OCD. Umesto toga, vlada je usmerila javna sredstva za pružaoce usluga ka novoosnovanim organizacijama ili onima koje su povezane sa donosiocima odluka na lokalnom, pokrajinskom ili nacionalnom nivou. U julu je udruženje Žene za mir objavilo otvoreno pismo u kome se navodi da su lokalne vlasti u Leskovcu dodelile sredstva za rad SOS linije za žene žrtve nasilja u porodici novoosnovanoj OCD čiji zakonski zastupnik je dva puta osuđivani počinitelj nasilja u porodici. Kao odgovor na to pismo, Žene za mir podvrgnute su maltretiranju, pretnjama smrću i lažnim krivičnim prijavama u kojima se navodi njihova umešanost u organizovani kriminal. U činu podrške, specijalni izvestilac UN o položaju branitelja ljudskih tvitovao je zajedničku sliku sa predstavnicom organizacije Žene za mir, dok je Front Line Defenders poslala hitan apel vladi da interveniše, istraži i omogući bezbedan rad organizacije Žene za mir. Autonomni ženski centar zabeležio je sličan primer u Jagodini, u kojoj su lokalne vlasti dodelile sredstva za još jednu dežurnu liniju za prijavu nasilja u porodici organizaciji koju je osnovalo lice osuđeno za nasilje u porodici. Takve prakse preusmeravaju resurse potrebne iskusnim OCD sa dokazanim rezultatima u pružanju delotvornih usluga i postavljaju pitanja o procesima detaljne provere i nadzora.

Centri za pružanje usluga socijalne zaštite koje finansira država ostaju primarni pružaoци usluga na lokalnom nivou. To dovodi OCD pružaoce usluga u nepovoljan položaj, jer ti centri dobijaju resurse iz budžeta za usluge socijalne zaštite, a ne pružaju kvalitetne ili krucijalne usluge.

Strategija deinstitucionalizacije i razvoja usluga socijalne zaštite u zajednici za period 2022 – 2026, usvojena je 2022. kao deo napora Srbije na pristupanju EU. Strategija ima za cilj da osobama sa invaliditetom i drugima omogući smeštanje u ustanove kroz razvoj usluga u zajednici, obezbeđivanje održivog finansiranja i poštovanje prava korisnika. Ipak, namenska sredstva i uspostavljeni institucionalni mehanizmi za usmeravanje i nadzor nad sprovođenjem strategije još nisu obezbeđeni ili izrađeni.

Izvestan broj OCD koje predvodi OCD Duga, pripremio je *Pravilnik o bližim uslovima i standardima za pružanje usluga na terenu* sa osobljem prethodnog Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja početkom godine. Cilj Pravilnika je da dalje institucionalizuje međusektorski rad na terenu i omogući implementaciju širom Srbije. Osim stvaranja mogućnosti za širu obuhvaćenost i bolje pružanje socijalnih usluga, Pravilnik detaljno navodi standarde saradnje između OCD pružalaca usluga i stručnjaka u oblasti zdravstvene i socijalne zaštite i drugim stručnjacima iz državnih ustanova u pružanju usluga. Nažalost, novi ministar, imenovan nakon izbora 2022. godine, nije preduzeo nikakve radnje na odobravanju Pravilnika tokom godine.

OCD nastavljaju sa pružanjem relevantnih usluga različitim grupama stanovništva kojima su potrebne, ponekad i onima koje nisu prepoznate u državnim strategijama socijalne zaštite. Na primer, *LiceUlice*, društveno preduzeće, često angažuje beskućnike, čijim potrebama se država ne bavi ni kroz kakve posebne programe.

OCD se često usmeravaju na reaktivne mere, radije nego da sistematski prikupljaju podatke o potrebama članova porodice i razvijaju prilagođene usluge. Nedostatak sistematskog prikupljanja podataka ometa sposobnost sektora da delotvorno odgovori na potrebe zajednice i ograničava njegov dugoročni uticaj.

Samo nekoliko OCD nudi robu i usluge na tržištu. Na primer, neke manje, ruralne OCD nude rukotvorine i proizvode na lokalnim sajmovima i pijacama. Neke ekspertske organizacije, poput Koalicije za razvoj solidarne ekonomije (CoSED), nude svoje publikacije i stručnost uz određenu naknadu. OCD kao što su Proaktiv i SINHRO Hub iznajmljuju svoj kancelarijski prostor za događaje i *co-working*. Ipak, većini ovih organizacija i dalje nedostaju marketinške i druge poslovne veštine, a za većinu njih sredstva koja generišu na ovaj način čine mali deo njihovih budžeta.

INFRASTRUKTURA SEKTORA: 3.3

Tokom 2022. došlo je do nekoliko pozitivnih promena u infrastrukturi koja podržava sektor, kao i do nekoliko negativnih trendova, zbog čega je rezultat isti kao i 2021.

Program Resurs centra koji sprovodi konzorcijum koji vode GI, a koji finansira EU, nastavio je da služi kao centralni izvor podrške za OCD u Srbiji tokom 2022, pružajući obuku, pravnu i administrativnu podršku i druge usluge. Ostale OCD takođe postupaju kao neformalni resurs centri. Recimo, Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM) pruža pravnu podršku i savete, a CoSED pruža savete u pogledu osnivanja društvenih preduzeća.

Glavne organizacije za ponovnu dodelu bespovratnih sredstava kao što su BOŠ, RTA, GI, NKD i TF i dalje, pored bespovratnih sredstava, pružaju tehničku podršku. Tehnička podrška odnosi se na teme koje se kreću od opštih pitanja koja se odnose na OCD i finansijsko upravljanje, do veština u oblastima kao što su komunikacije, zagovaranje i izgradnja zajednice. GI i TF pružaju dugoročniju mentorsku podršku nekim od svojih dobitnika bespovratnih sredstava u strateškim oblastima poput razvoja organizacionih veština, prikupljanja sredstava, medijskih strategija, vođenja kampanja, zagovaranja i izrade politika. Ipak, sektoru su i dalje potrebne dodatne vrste znanja. Recimo, Catalyst Balkans beleži povećano interesovanje za specifičnim znanjem u oblasti informacionih tehnologija (IT) i očekuje još veću potražnju tokom 2023. Pored toga, sve veći broj lokalnih inicijativa u proteklih nekoliko godina zahteva različite vrste veština u oblastima kao što su organizovanje zajednice, vođenje kampanja i analiza politika, kao i fleksibilnije pružanje tehničke podrške u smislu vremena (radno vreme ili nakon radnog vremena, dani tokom radne nedelje ili vikenda), onlajn i oflajn obuke i lokacije (lokalne zajednice ili Beograd i drugi veći gradovi).

Tokom 2022. godine zvanično su registrovane tri fondacije iz zajednice (u Pančevu, Nišu i Staroj Pazovi), iako efektivno rade već nekoliko godina. Uz postojeće fondacije u zajednici u Novom Pazaru, Obrenovcu i Zaječaru, one promovišu filantropiju na lokalnom nivou i pružaju finansijsku podršku lokalnim OCD i inicijativama. Pored toga, tri nove lokalne grupe – iz Sedereva, Zrenjanina i Rasinskog okruga – pridružile su se programu podrške TF Fondacija našeg kraja – Zajednica se pita! i očekuje se njihova zvanična registracija kao fondacija iz zajednice tokom 2023.

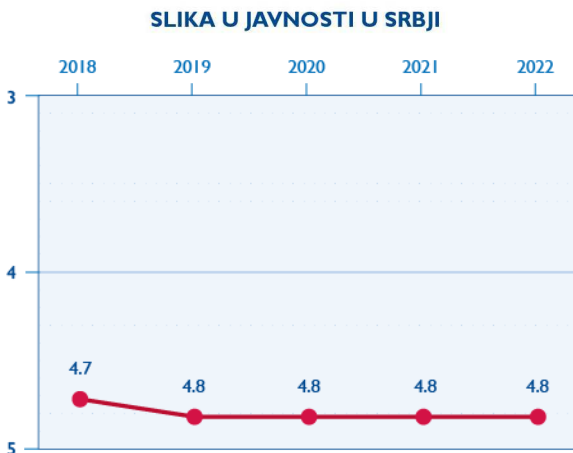
Koalicije zasnovane na određenim pitanjima i problemima osnovane prethodnih godina bile su aktivne i tokom 2022. To su Medijska koalicija, NKD, Nacionalna asocijacija praktičara i praktičarki omladinskog rada. PrEUgovor, Zelena lista Srbije, Mreža organizacija za decu, Omladinski savet Srbije, CoSED i Tri slobode, među mnogim drugim. Neki programi u kojima se generišu grantovi, kao što je ACT, imali su mogućnosti dodele bespovratnih sredstava koalicijama i mrežama OCD u 2022.

Tokom 2022. grupa srednjih OCD počela je sa formiranjem neformalne mreže u cilju rešavanja problema koncentracije međunarodnih sredstava u istaknutijim organizacijama i konzorcijumima zbog strogih pravila donatora i kriterijuma podobnosti koji favorizuju veće organizacije sa profesionalnim osobljem. Zbog toga su srednje organizacije u velikoj meri ograničene na to da budu lokalni partneri većih OCD, što ih sprečava da imaju značajniji uticaj na razvoj svojih zajednica na osnovu lokalnih potreba.

Čini se da je saradnja OCD sa akademskom zajednicom u porastu. OCD sve više angažuju stručnjake sa univerziteta u Beogradu, Novom Sadu i Nišu za istraživanja. Pored toga, neki predstavnici OCD učestvuju u radu letnjih škola koje organizuju univerziteti ili sklapaju partnerstva sa fakultetima i istraživačkim institutima u cilju razvoja postdiplomskih programa. Program TF pod nazivom *PokretPolet* spaja lokalnu OCD koja se bavi zagovaranjem sa postdiplomcima kao istraživačima politika.

OCD takođe saraduju sa privatnim sektorom. Na primer, CoSED je saradivao sa Privrednom komorom na organizaciji info sesija o Zakonu o socijalnom preduzetništvu; Forum mladih sa invaliditetom saraduje sa kompanijama na pružanju mogućnosti za zaposlenje osobama sa invaliditetom, a Labris ima sličan pristup usmeren na mogućnosti za zaposlenje LGBTQI+ osoba. Tokom godine nije bilo promena u nivou partnerstva između OCD i vlasti. Iako OCD učestvuju u raznim grupama i forumima, one obično vide takve aktivnosti kao način vlasti da pokaže svojim partnerima iz EU svoju otvorenost za dijalog, ali bez praktičnog uticaja.

SLIKA U JAVNOSTI: 4.8

Slika OCD u javnosti nije se promenila tokom 2022. Iako je bilo određenih pozitivnih dešavanja, poput poboljšanih stavova građana prema OCD i unapređenih komunikacionih veština među OCD, nezavisni mediji i novinari i dalje su bili podvrgnuti pritisku, a dominantni, provladini mediji nastavili su da predstavljaju istaknute OCD kao izdajnike i strane plaćenike.

Nastavljena je dominacija prorežimskih medija koji ne dozvoljavaju bilo kakvu kritiku ili utemeljenu analizu vlade. Prema medijskom monitoringu koji je

izvršila CRTA, tokom 2022. godine TV stanice sa nacionalnom pokrivenošću usmerile su 92 odsto vremena za političke aktere na predstavnike vlasti. Predstavnici vlasti prikazivani su neutralno (85

odsto vremena) ili pozitivno (15 odsto vremena), a skoro nikada negativno (samo 0,4 odsto). S druge strane, bilo je „uspona i padova“ u načinu prikazivanja predstavnika opozicije, ali je izveštavanje bilo više negativno nego pozitivno.

Rat u Ukrajini proširio je ionako veliki prostor za napade na OCD. Prema izveštaju koji je sačinila CRTA, posebno tokom prvih tri meseca ruske invazije Ukrajine, provladini mediji proizvodili su „Dezinformacije...kako bi predstavili Rusiju u pozitivnom svetlu, a Zapad negativno“. Taj dominantan proruski i antizapadni narativ u provladinim medijima obezbedio je dodatni prostor desničarskim organizacijama i političkim strankama da napadaju i vređaju OCD koje se pretežno bave ljudskim pravima, dobrim upravljanjem i transparentnošću vlasti, a koje su ti isti mediji decenijama označavali kao izdajnike i slugu Zapada. Na primer, novi ministar državne uprave i lokalne samouprave nazvao je OCD koje kritikuju vlasti delom opozicije i doveo u pitanje njihovo finansiranje.

Nastavljeni su i napadi na nezavisne medije i novinare koji su jedine mogućnosti za objektivno predstavljanje OCD i njihovog rada. Kako se navodi u Bazi podataka o napadima na novinare Nezavisnog udruženja novinara, bilo je 137 napada, što je 13 odsto manje nego u 2021, sa više zabeleženih fizičkih napada i pretnji, a manje verbalnih napada i pokušaja pritiska.

Prema ispitivanju javnog mnjenja o političkim stavovima građana Srbije koje je izvršila CRTA, „četiri od deset [građana] smatra da nevladine organizacije štite javni interes i bore se za društvene promene (43 odsto).“

Iako postoje OCD sposobne da efektivno komuniciraju sa javnošću, većini OCD nedostaje kapacitet strateškog pristupa da prilagode svoje poruke različitim ciljnim grupama. Neke novije, uglavnom lokalne OCD i mladi aktivisti poput lokalne grupe Odbranimo Teslu iz Pančeva, bolje se povezuju sa javnošću kroz podkaste i društvene medije. Ipak, OCD nemaju dovoljno kapaciteta za sopstvenu promociju na različite načine (kao što su direktni rad na terenu i društveni mediji) u isto vreme. Mnoge OCD takođe nemaju odgovarajuće veb-sajtove koji bi služili kao prvi izvor informacija za ljude zainteresovane za njihov rad.

Nije bilo značajnih dešavanja u pogledu samoregulacije i transparentnosti OCD tokom 2022. Sve veći broj OCD deli informacije o svom radu i finansijama na onlajn platformi www.neprofitne.rs, koju je pre nekoliko godina pokrenuo Catalyst Balkans, ali to je i dalje mali deo sektora. Iako mnoge OCD objavljuju svoje izveštaje onlajn, ne postoje sektorski mehanizmi za podršku i povećanje transparentnosti. Mnoge organizacije takođe nerado dele svoje podatke jer mediji pod kontrolom vlasti i predstavnici vladajuće stranke mogu da iskoriste te informacije za blaćenje i napade na OCD.

Napomena: Stavovi izneti u publikaciji su stavovi panelista i drugih istraživača na projektu i ne predstavljaju nužno mišljenja i stavove USAID ili FHI 360.

